

Психологічна безпека освітнього середовища для викладачів педагогічних коледжів

Л. М. Тягур

Відокремлений структурний підрозділ
«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж Мукачівського державного університету», Мукачево, Україна
Corresponding author. E-mail: Lyubomira107@gmail.com

Paper received 26.08.21; Accepted for publication 13.09.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-256IX100-15>

Анотація. У статті наведено результати дослідження психологічної безпеки освітнього середовища викладачів педагогічних коледжів України розглянуто дослідження психологічної безпеки у різних країнах світу. Проаналізовано. Показано, що близько третини викладачів педагогічних коледжів почувалися незахищеними в різних ситуаціях взаємодії в закладі освіти. Подано дані дисперсійного аналізу особливостей психологічної безпеки викладачів в залежності від їх статі, віку та сімейного стану. Описано основні загрози психологічній безпеці освітнього середовища педагогічного коледжу та можливі причини.

Ключові слова: психологічна безпека, освітнє середовище, мобінг, викладач, педагогічний коледж.

Вступ. У сьогоднішній час стрімких змін, які відбуваються у всьому світі, проблема психологічної безпеки освітнього середовища постає особливо гостро, адже саме від неї буде залежати комфорт і ефективність роботи всіх учасників освітнього процесу.

«Психологічно безпечне освітнє середовище – це середовище, вільне від проявів психологічного насильства у взаємодії, яке сприяє задоволенню потреб у особистісно-довірчому спілкуванні, створює референтну значимість середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників навчально-виховного процесу»[1]. Від стосунків з колегами, здобувачами освіти, емоційного комфорту та визнання в колективі, власної захищеності в різних ситуаціях у закладі освіти буде залежати розкриття творчого потенціалу викладача педагогічного коледжу, бажання вдосконалювати свою педагогічну роботу, розвивати педагогічні здібності, надавати якісні освітні послуги. В освітньому середовищі педагогічного коледжу мають створюватися сприятливі умови для особистісно-професійного розвитку викладача, адже від цього буде залежати якість навчання здобувачів освіти та їх власний емоційний комфорт і задоволеність навчанням.

Короткий огляд публікацій з теми. На проблему психологічної безпеки у своїх дослідженнях звертали увагу чимало сучасних учених різних країн. Широкий спектр робіт з проблематики психологічної безпеки особистості та оточуючого її середовища дає підстави для висновку про вагомість досліджуваного феномену для успішності діяльності працівників та організацій у різних сферах людського буття. Так, зокрема, Аброр і Рафаель Акаміві проводили дослідження психологічної безпеки в компаніях, визначивши нові теоретичні виміри психологічної безпеки, такі як аудит фізичного ризику та емоційний внутрішній стан, а добробут працівника вважали новою конструкцією, яка доповнює концепцію оцінки нефінансових показників [2]

Механізми, які впливають на продуктивність на рівні команди досліджували Кім С, Лі Х і Коннертон Т.П. Вони перевірили гіпотезу зв'язку психологічної безпеки та ефективності на основі роботи польових команд з продажу та обслуговування в Південній Кореї. [3]

Маркус Баер, Майкл Фрез аналізували діяльність німецьких компаній середнього розміру і досліджували

зв'язок між інноваційними процесами, середовищем для ініціативи та психологічною безпекою, а також результатами діяльності компанії. Результати німецьких учених показали, що клімат ініціативи та психологічна безпека були позитивно пов'язані з двома показниками діяльності - поздовжньою зміною прибутковості активів та досягненням цілей фірми, а також модерували зв'язок між інноваціями в процесах та результатами діяльності фірми [4].

Група дослідників, Ювен Лю, Роберт Т. Келлер, Кеннет Р. Бартлетт, вивчали внесок ініціативного клімату, психологічної безпеки та обміну знаннями до творчості команди в командах проектах досліджень та розробок дослідницьких команд на Тайвані. Запропонували модель творчого потенціалу організаційного навчання, враховуючи те, як ініціативний клімат взаємодіє з психологічною безпекою співробітників, впливаючи на обмін знаннями та творчі результати команд. Результати досліджень вищеназваних вчених підтвердили вплив рівня ініціативного клімату на взаємозв'язок між психологічною безпекою та поведінкою обміну знаннями [5].

Кількісно оцінювали наявність психологічної безпеки у персоналі, що надає критичну допомогу Кейт Грейлі, Клері Леон-Вілпалос, Елінор Мюррей, Стівен Бретт, Ці вчені досліджували способи, якими проявляється психологічна безпека у працівників відділень інтенсивної терапії в рамках Національного фонду охорони здоров'я в Лондоні, Великобританія. Дослідники прийшли до висновків шляхом виявлення та розширення ролі ситуаційного контексту в психологічній безпеці, та шляхом введення та розширення можливих негативних наслідків психологічного безпечного середовища в умовах охорони здоров'я [6].

Досліджував роль соціального капіталу та психологічної безпеки у розвитку навчальної поведінки, заснованої на помилках в організаціях різних галузей Ізраїлю Авраам Кармелі, Це дослідження дало можливість зробити висновок, що в організаціях, де існує сильний соціальний капітал, активізується розвиток психологічної безпеки та поведінки, заснованої на помилках. Дослідником також виявлено, що соціальний капітал через психологічну безпеку прямо і опосередковано асоціюється з поведінкою, що базується на помилках [7].

Альфред Вонг, Дін Тьосвольд, Цзяфан Лу провели

дослідження керівників та членів команд у Шанхаї, Китай, яке дало змогу відмітити, що психологічна безпека в командах є важливим посередником між цінностями лідера та навчанням у команді. Ці результати були інтерпретовані як припущення, що цінності лідера можуть допомогти учасникам розвинути психологічну безпеку, яка, у свою чергу, спонукає до навчання [8].

Вплив лідерства, орієнтованого на зміни, та вплив психологічної безпеки на командне навчання у бригадах медичних працівників у різних державних лікарнях в Іспанії досліджували Аїда Ортега, Піт Ван ден Босше, Міріам Санчес-Мансанарес, Рамон Ріко та Франсіско Гіл [9].

На Україні взаємозв'язок психологічної безпеки освітнього середовища школи та мотивації інноваційної діяльності вчителів вивчала Олена Бондарчук. Дослідження показало, що психологічно безпечне освітнє середовище забезпечує суб'єктивне благополуччя учасників освітнього процесу, стимулює їх до творчості та саморозвитку [10]. Подібні результати дослідниця встановила і для викладачів закладів вищої освіти. Натомість, попри всю актуальність, дослідження психологічної безпеки освітнього середовища для викладачів педагогічних коледжів практично відсутні.

Мета: дослідити рівень психологічної безпеки освітнього середовища для викладачів педагогічних коледжів.

Матеріали і методи. У дослідженні взяли участь 290 викладачів педагогічних коледжів з різних регіонів України, із них за статтю: 75 % жінок, 25 % чоловіків; за віком: до 30 років – 13,1 %, 30-40 років – 22,8 %, 40-50 років – 23,6 %, 50-60 років – 20,2 %, понад 60 років – 20,2 %; за сімейним станом: незаміжніх/неодружених – 20 %, заміжніх/одружених – 80 %. Такий розподіл відповідає тенденціям у генеральній сукупності і, отже, свідчить про репрезентативність вибірки.

Рівень психологічної безпеки освітнього середовища визначався за методикою І. Баєвої «Психологічна безпека освітнього середовища», у модифікації О. Бондарчук. Одержані результати підлягали математико-статистичному аналізу з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 23.0).

Результати та їх обговорення. Більшість досліджуваних викладачів (97,9 %) відзначили, що робота у педагогічному закладі вимагає постійного вдосконалення професійної майстерності, лише 2,1 % не могли ствердно відповісти на це питання. 97,9 % викладачів вважають, що обрана робота сприяє розвитку їх здібностей. Адже саме в час науково-технічного прогресу викладач має постійно здобувати нові знання, оновлювати індивідуальний і соціальний досвід, опановувати новітніми методиками навчання здобувачів освіти, тобто «йти в ногу з часом, або навіть трішки випереджувати його».

Педагогічна робота дуже подобається 67,5 % опитаних, 31,0 % – подобається і лише 1,5 % є незадоволеними обраною професією. У 86,9 % опитаних робота викликає гарний настрій. Отже, більшість викладачів вважають викладацьку роботу справою свого життя, роботою за покликом серця.

Але досить прикрим є той факт, що 11,6 % викладачів є незадоволеними стосунками з колегами, 9,6 % –

відчувають невдоволення від спілкування із здобувачами освіти, 17,2 % – не мають емоційного комфорту. 27,2 % – не можуть висловити свою точку зору, 15,1 % – не відчувають поважного ставлення до себе, 9,2 % мають побоювання щодо збереження власної гідності, 16,1 % – не можуть звернутися за допомогою, 16,8 % викладачів певні чинники заважають проявити ініціативу та активність, 28,3 % вважають, що на роботі не враховуються їх особисті проблеми та труднощі, у 23,8 % – ігноруються їхні прохання та пропозиції, 13,9 % викладачів не вважають свою роботу захопливою в закладі освіти на даний час.

Доктор Емі Едмондсон, професор Гарвардської бізнес-школи, яка визначила термін психологічна безпека, як «віру в те, що ніхто не буде покараний або принижений за висловлювання з ідеями, питаннями, проблемами чи помилками» [11], але як ми бачимо з опитування то кожен четвертий викладач боїться висловити свою точку зору, не враховуються особисті проблеми та труднощі та ігноруються його прохання та пропозиції, що заважає і розвитку здібностей і розкриттю творчого потенціалу викладача, та в свою чергу погано позначається на якості самої освіти майбутніх випускників педагогічних коледжів.

Не відчувають захисту 19,1 % викладачів від публічного приниження здобувачами освіти, 18 % – від публічного приниження колегами, 22,9 % – від публічного приниження адміністрацій педагогічних коледжів.

20,2 % викладачів не є захищеними від погроз здобувачів освіти, 15,1 – від погроз колег, 20 % – від погроз адміністрації коледжу.

24,3 % опитаних не є захищеними від того, що їх змусять робити що-небудь проти їх бажання здобувачі освіти, 28,7 % – не відчувають захисту, що їх змусять робити що-небудь проти їх бажання колеги, 39,3 % – адміністрація. 31,6 % не є захищеними від ігнорування здобувачами освіти, 28,7 % колегами, 32,4 % – адміністрацією.

Не мають захисту 32 % викладачів від недобррозичливого ставлення здобувачів освіти, 31,4 % – від недобррозичливого ставлення колег, 31,3 % – від недобррозичливого ставлення адміністрації.

Професійна діяльність педагога за відсутності психологічної безпеки освітнього середовища, захисту від погроз, ігнорування, недобррозичливого ставлення, роботи проти власного бажання, виконання завдань не за своїми посадовими обов'язками, нерівномірного розподілу завдань між членами колективу, не стимулювання роботи різними видами заохочень, може спричинити у людини пригніченість, відчуженість, емоційне вигорання, а потім і більш негативні наслідки – фрустрацію, депресивні стани, психосоматичні захворювання.

Основною загрозою психологічної безпеки є явища мобінгу, босингу. Мобінг – це систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення [12, с. 55]. Босинг – мобінг з боку керівництва. Процес мобінгу містить у собі п'ять фаз: перша – наявність тривалого і не вирішеного конфлікту; друга – аг-

ресивні дії та ворожі відносини; третя – у конфлікт утягується керівництво та інші співробітники, переслідуваний піддається наклепу; четверта – на працівникові ставиться клеймо, насамкінець – звільнення [13]. Щодо підстав виникнення утиску (мобінгу), то вони можуть бути різні: соціальні, виробничі чи особистісні. Як приклад можна назвати бажання помсти; жадою до влади; особисте неприйняття людини; заздрість; страхи, нудьгу; контроль над працівником; амбіції, кар'єрне зростання. На жаль, цей перелік не є вичерпним, і в кожному випадку він може бути індивідуальним [14]. А, як ми бачимо з вищенаведеного аналізу, то від 15,1 % до 39,3 % викладачів не почувують себе безпечно в освітньому середовищі педагогічного коледжу.

За результатами дисперсійного аналізу (рис.1) можна побачити, що чоловіки почувуються більш захищеними ніж жінки, що може бути наслідком гендерної нерівності в освіті, хоча освіта вважається більш традиційно жіночою галуззю. Це ми можемо побачити і по вибірці дослідження, не дивлячись на те, що жінок є більше в три рази, але вони є менш захищеними. Хоча з віком рівень психологічної безпеки є нижчим і для викладачів чоловічої статі ($p < 0,05$).

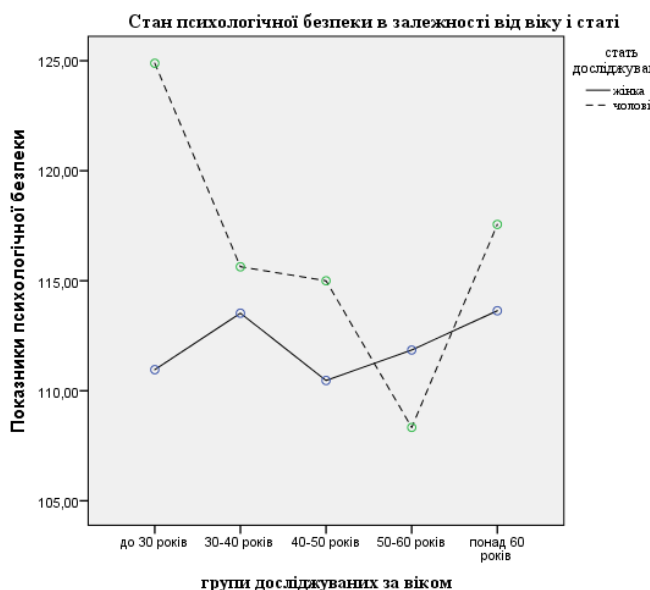

Рис.1. Стан психологічної безпеки викладачів педагогічних коледжів у залежності від віку і статі

Якщо проаналізувати стан психологічної безпеки освітнього середовища педагогічного коледжу в залежності від статі та сімейного стану (див.рис.2), то можна визначити, що незаміжня жінка-викладач є більш захищена як чоловік-викладач, але заміжня жінка є менш захищена ніж одружений чоловік ($p < 0,05$).

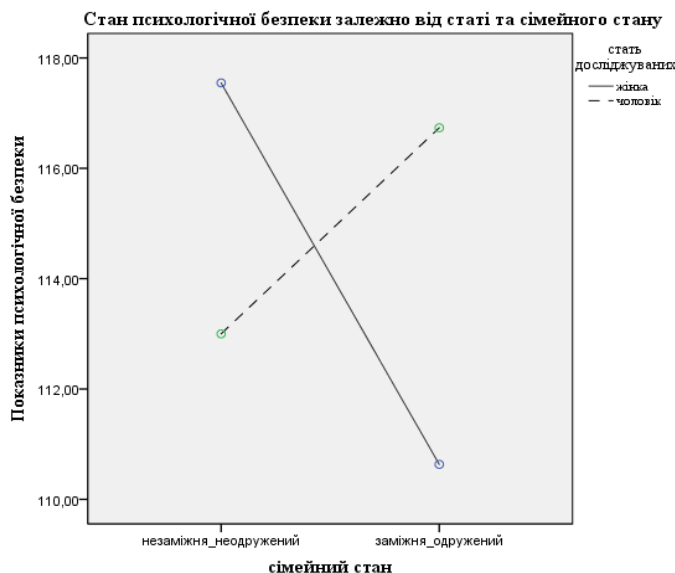

Рис.2. Стан психологічної безпеки викладачів педагогічних коледжів у залежності від статі та сімейного стану

Незаміжня жінка може повністю віддаватися роботі, більш вільно почуватися в колективі, не несе турботу за інших, так як не є обтяжена сімейними справами та може більше уваги звертати на свій кар'єрний ріст. Неодружений чоловік-викладач часто почуватися менш впевнено в педагогічному колективі, в якому переважають жінки. На стан психологічної безпеки досить великою мірою буде впливати розподіл обов'язків в сім'ї, пов'язаних у українському ментальності: жінка в українському суспільстві є берегинєю сім'ї і на неї покладаються більше сімейних обов'язків ніж на чоловіка. Чоловік, одружуючись, може більше часу присвятити роботі і реалізовувати свої прагнення, пов'язані з трудовою діяльністю, так як він менше обтяжений господарською роботою в сім'ї, яку частково перебирає на себе жінка. Для колег по роботі одружений чоловік перестає бути «об'єктом переслідування», насмішок, так як він вже є реалізованим в сімейному житті і до нього є менше уваги інтимного характеру.

Висновки. Отже, результати дослідження свідчать, що від 15,1 % до 39,3 % викладачів педагогічних коледжів не почувуються психологічно захищеними в різних ситуаціях взаємодії в освітньому середовищі. При цьому чоловіки-викладачі почувуються більш захищеними в освітньому закладі ніж жінки, особливо молодші за віком й одружені.

Перспективи подальших досліджень бачимо у розробленні та впровадженні психологічної програми з покращення психологічної безпеки освітнього середовища для викладачів педагогічних коледжів та протидії різних форм психічного насильства з урахуванням виявлених гендерно-вікових та соціально-демографічних відмінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Обеспечение психологической безопасности в образовательном учреждении: практическое руководство / Под ред. И.А. Баженовой. – СПб.: Речь, 2006. – 288с.
2. Abror and Raphael K. Akamavi Psychological safety and organisational performance in Indonesian companies: Preliminary findings // Applied Psychology Proceedings of the 2015 Asian Congress of Applied Psychology (ACAP 2015) 2015 Asian Congress of Applied Psychology (ACAP 2015), Concorde Hotel, Singapore, 19 – 20 May 2015 <https://doi.org/10.1142/9796> | November 2015, pp. 8-38
3. Kim S, Lee H and Connerton TP (2020) How Psychological Safety Affects Team Performance: Mediating Role of Efficacy and Learning Behavior. Front. Psychol. 11:1581. doi: 10.3389/fpsyg.2020.01581

4. Markus Baer, Michael Frese Innovation is not enough: climates for initiative and psychological safety, process innovations, and firm performance // Journal of Organizational Behavior, Volume24, Issue1, February 2003, Pages 45-68
5. Yuwen Liu, Robert T. Keller, Kenneth R. Bartlett Initiative climate, psychological safety and knowledge sharing as predictors of team creativity: A multilevel study of research and development project teams // Creativite and innovation management, 27 April 2021 <https://doi.org/10.1111/caim.12438> / Volume30, Issue3, September 2021, Pages 498-510
6. Grailey K, Leon-Villapalos C, Murray E, et al Exploring the factors that promote or diminish a psychologically safe environment: a qualitative interview study with critical care staffBMJ Open 2021;11:e046699. doi: 10.1136/bmjopen-2020-046699
7. Abraham Carmeli, Social Capital, Psychological Safety and Learning Behaviours from Failure in Organisations, Long Range Planning, Volume 40, Issue 1, 2007, Pages 30-44, ISSN 0024-6301, <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2006.12.002>.
8. Alfred Wong, Dean Tjosvold, Jiafang Lu Leadership values and learning in China: The mediating role of psychological safety Volume48, Issue1, April 2010, Pages 86-107 <https://doi.org/10.1177/1038411109355374>
9. Ortega, Aída, et al. The influence of change-oriented leadership and psychological safety on team learning in healthcare teams. Journal of Business and Psychology, 2014, 29.2: 311-321.
10. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища закладів загальної середньої освіти та її вплив на мотивацію інноваційної діяльності вчителів / О. І. Бондарчук // Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки. - 2017. - Вип. 4-5. - С. 17-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2017_4-5_5.
11. Edmondson, A. (2018). The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth. (John Wiley & Sons) ISBN 978-1119477242
12. Колодей К. Моббинг. Психотеррор на рабочем месте и методы его преодоления / Пер. с нем. - Харьков: Гуманитарный Центр, 2007. — 368 с.
13. Карчевський І.Р. Проблемна міжособистісна взаємодія особового складу військової частини та особливості її діагностики і попередження : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький : Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2005. 19 с.
14. Сімакова С. І. Актуальні проблеми запобігання мобінгу в трудових відносинах в Україні. Юридичний бюлетень. 2018. Вип. 8. С. 137– 142.

REFERENCES

1. Ensuring psychological safety in an educational institution: a practical guide / Pod red. Y.A. Baevoi. – SPb.: Rech, 2006. – 288p.
10. Bondarchuk O. I. Psychological safety of the educational environment of secondary schools and its influence on motivation of innovative activities of teachers / O. I. Bondarchuk // Newsletter of diploma education. Series: Social and behavioral sciences. - 2017. - Volume 4-5. - Pages 17-27. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2017_4-5_5.
12. Kolodei K. Mobbing: Psychoterror am Arbeitsplatz und seine Bewaltigung / translation from German Kharkiv: Humanitarian Center Publishing House, 2007. 368 p.
13. Karchevsky I.R. Problematic interpersonal interaction of military personnel and features of its diagnosis and prevention : Abstract. dis ... cand. psychol. Sciences: 19.00.09 / I.R. Karchevsky ; Nat. acad. State. border. service of Ukraine named after B. Khmelnytsky. - Khmelnytsky., 2005. - 19 p. - uкр.
14. Simakova S. I. Actual problems of prevention of mobbing in labor relations in Ukraine. Legal bulletin. 2018. Volume. 8. Pages 137– 142.

Psychological safety of the educational environment for teachers of pedagogical colleges

L. M. Tiahur

Abstract. The article examines the study of psychological safety in different countries. The research of psychological safety of the educational environment of teachers of pedagogical colleges of Ukraine is analyzed. It is shown that up to 39 % of teachers of pedagogical colleges are vulnerable in various situations of interaction in the educational institution. The data of the analysis of psychological safety depending on age and sex, sex and marital status are given. The main threats to the educational environment of the pedagogical college and possible causes are described.

Keywords: *psychological safety, educational environment, mobbing, teacher, pedagogical college.*